

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ: SOSYO- KÜLTÜREL DEĞİŞİM SÜRECİNDE GELENEKSEL KONUTUN SERENCAMI

SAMİ, Kamuran
TÜRKİYE/TURÇIA

ÖZET

Güney Doğu Anadolu Bölgesi; tarihsel süreç içerisinde farklı uygarlıkların birbirlerinin izlerinde etkilenerak, mekânsal gelişmeye yansıttığı toplumsal bir talebin uzlaşısıyla ortaya koyduğu “geleneksel konut” örüntüleriyle tanımlanılmaktadır. Kent(ler)in tarihçelerini geleneksel konut örüntüleri bağlamında var olma nedenlerini ortaya koyduğumuzda; *Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa ve Gaziantep* gibi kentler; geleneksel mimarlık ürünlerini kentsel doku morfolojisi içinde en iyi temsil eden kentlerin başında gelmektedir. Bu karşın; son 15–20 yıl içerisinde bölgede meydana gelen kırsal kökenli iç göç, terör ve şiddet odaklı olaylar; bölgede göz ardı edilmeyecek bir nüfus potansiyelinin bölge kent merkezleri ile varoşların çeperleri üzerinde bir yığılmanın yolunu açmıştır. Planlı bir süreci takip etmeyen ve salt barınma talebine endeksli kırsal nitelikli bu nüfus göçü; bölge kentlerinin mütevazı yaşam tarzı içerisinde sosyal ve kültürel uyumsuzluklara yol açarak, kentlerin toplumsal ve fiziki dokularında büyük tahribatlara yol açmıştır. Bölgede terör odaklı vuku bulan bu şiddet sarmalı; uygarlıkların kültürel bir birikim ve mahremiyet anlayışıyla ortak bir dil olarak kabul etmiş oldukları “geleneksel kent” ve onun belirleyici bileşenlerinden biri olan “konut dokuları”nı bir yok oluşun içine sokmuştur.

Kentsel yerleşim alanlarının dokusunu belirleyen konutlar(Evler) yaşamın devingenliğinden kopuk ve kalıplaşmış toplumsal bir yaşam biçiminin durağan bir nüvesi olmanın ötesinde, değişen ve yenilenen toplumsal bir hayatın sürdürülebilir bir yönü olarak algılanılmalıdır. Bu bildiri; Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin kentsel dokularını belirleyen geleneksel konutların günümüze değin gelen toplumsal anlam(lar)ını irdeleyerek; bölgesel iç göçle birlikte yok olan belleğin kentsel yaşamdaki serencamını ortaya koyabilmeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel konut, toplumsal yaşam, bölgesel iç göç ve Güney Doğu Anadolu Bölgesi.

ABSTRACT

Southeastern Anatolia Region: The Adventure of the Traditional House in the Process of the Socio-Cultural Change

The Southeastern Anatolia Region is defined with the “traditional house” appearing upon the harmony and social demand reflected by the locality development influenced by and from different civilizations throughout history. When we indicate the history of the cities in the traditional house patterns context and the cause of existence of the cities, the cities like Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa and Gaziantep can be mentioned as the cities best representing the traditional architectural products within the morphology of the civic and urban pattern. On the other hand, the phenomena like terror and violence, and rural based domestic emigration occurring in the region in the last 15-20 years have lead to the accumulation of a considerable amount of population in the city centers and suburbs. This rural emigration of the population which is not based and oriented on a planned process and with the only purpose of the sheltering and housing, has caused social and cultural disharmony in the modest and humble life style of the cities of the region, and negatively affected the present situation and caused huge damages to the social and physical structures of the cities. The continuous violence problems based on terror in the region has already initiated the perishing process of the “traditional city” and “house patterns” which is one of the components of the traditional city, living as the common and shared language of the civilizations.

The houses that specify the structures and patterns of the urban settlement places should be thought as a changing and renewable social aspect of the life rather than the fixed and static core of the rigid and inflexible life separated from the dynamic status of the life. This paper aims to indicate the adventure and end of the city memory disappearing with the domestic emigration by analyzing the social meaning(s) of the traditional houses which determine the urban structures of the Southeastern Anatolia Region.

Key Words: Traditional house, social life, regional domestic emigration and Southeastern Anatolia Region.

1. Giriş

Bölgede vuku bulan kırsal kökenli iç göç; tarihsel bağlamın bekası içinde fitratını bularak ortaya çıkmış olan geleneksel yaşam biçimini ve kentsel boyutta şekillenen kent dinamiklerini işlevinden soyutlayarak,

sosyo-kültürel içerikli yeni sorunların önünü açmıştır. Kentler üzerinde kümelenen yeni sakinler; uygarlıkların birbirlerinin kültürü üzerine inşa ettikleri değerlerle örtüşmeyen yeni bir yaşam tarzını; kent(ler)e egemen kılan koşullarını beraberinde getirmişlerdir.

Güney Doğu Anadolu Bölge kentlerinin geleneksel konut dokusu ile konutların mekânsal kurgusunu tanımlayan çoğulcu bir kültürün geleceğe aktarılabilen izler bıraktığı bir gerçektir. Kentlerin fiziki bileşenlerini oluşturan konut dokuları; toplumsal değerleri kendi bünyesi içerisinde bir potada değerlendirerek, yapay çevrelerin konstrüktif düzenini oluşturmuştur. Geleneksel konut mimarisi, kendi değer ölçeği içerisinde kurguladığı mekânsal işlev, yalın değerlerin birbirleriyle sağladığı uyumun bütünselliğini ifade etmektedir. Ülkemizde sivil mimarının en iyi örneklerini temsil eden geleneksel konut; ayrıntılardan arındırılmış insani değerleri ve kendi mekânsal mahremiyetini fiziki suretinde ifade ederken; sosyal yaşam, dinsel kabuller, ahlaki ve kültürel alışkanlıklar doğrultusunda mekânsal fitratlarını ortaya koymuştur. Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nde varlıkları yüzyıllara referanslanan geleneksel konut ve onun mekânsal işleyişiyle birlikte var olmuş yaşam tarzı; geleceğe aktarılacak geleneksel mimari kabullerinin ontolojisini, fiziki anlamda yapay çevrede hayat bulmasına fırsat vermiştir (**Bkz. Resim 1**).

Zamanın akışkan düzlemi üzerinde, kentsel anlamda tarihin var olma nedenleri ortaya koyulurken; mimarlık olgusu tüm unsurlarıyla birlikte, mekânsal anlamda fiziki bir sonucunu ortaya koyar. Tarih; yaşamın her merhalesinde bireyin yaşadıklarını anlamlandırma ihtiyacı adına zamanın akışına müdahale eder ve onu bileşenlere ayırarak, yeniden düzenleyebilme kudretini kendisinden bulmaktadır. Mimarlık denen olgu; coğrafik bir yaklaşımla insanlara çevresiyle bütünleşebilen uygun boşluklar aramayı öngörür. Bu erk; boş alanlara güç uygulayarak, onları kullanabileceğimiz mekânlara dönüştüren ve böylece kendi olgusu içinde yer boyutuna anlam getirebilmektedir (Glassie, 2005: 232). Güneydoğu Anadolu Bölgesi, toplumsal ve kültürel ilişkiler ağı içinde yarattığı kentsel dokuların çerçevesini oluşturan “zaman-mekân-doğa ilişkisi”ni, tarihin akışkan düzlemi üzerinde nasıl geliştiğini tahayyül etmemiz; bize, bölgede “konut”un hangi merhaleler içinde geliştiğini gösterebilmektedir. Bölgede, geleneksel kentlerin yaşam alanlarını tarifleyen mekânsal dokuların dayandığı değerlerin hangi ölçeklerde tüketildiğini veya başka etkisel değerler altında nasıl değiştirildiğini idrak etmemiz için, kentlerin geometrisine hâkim olan simgeleri çok iyi bilmemiz gerekir. Kentlerin var olmalarını belirleyen süreçler ile insanların bir yere ilişkin anlamlı buldukları şeyler (Geleneksel konut, Tarihi simgeler, Sokak silüetleri, Dini

yapılar ve Çevre) zaman içinde etkileri azaltılmakta, bitirilmekte veya acımasız bir şekilde tüketilerek, günümüzde olduğu gibi referans alınacak başka değerler ön plana çıkarılmaktadır.

Resim 1: Cahit Sıtkı Tarancı'nın Evi [Diyarbakır Suriçi; 2005: K. Sami]

Yerin/mekânın içeriksel olarak algılanılması, insanın belleğinde taşıdığı yaşamsal değerleriyle orantılı olarak ifadesini bulmaktadır. Yeri örüntüleriyle birlikte tanımlayan toplumsal ilişkiler veya yerin tüketilmesi gibi görünürde saf olanını bilmek, gelişkin toplumsal ilişkiler bağına beraberinde getirmektedir. Kültürel dışa vurumların meydana getirdiği ilişkiler, yerin hitap ettiği nesnelere tanımlanmasına dayanır (Urry, 1999: 10). Türkiye'de geleneksel konut(ev) mimarisinin yapısal konumu ve taşıdığı anlam üzerine yapılan çalışmalar, sorunu salt mimari değer ölçütleri yönünden değil; “yaşam”, “kültür” ve “toplumsal ilişkiler” bağlamında irdeleyen yaklaşımlar ortaya koymaktır (Tansuğ, 1992: 756). Geleneksel yapı dokularının egemen olduğu bölgelerde konut mimarisinin mimarlık disiplinine sıkıca bağlı bir alan olmanın ötesinde; toplumsal ilişkiler ağının yaşam alışkanlıkları süzgecinden geçerek, ortaya çıkardığı yazılı olmayan

kurallar manzumeleriyle kimliklerini bulabilmektedir.

“Ev” ve onu çevresiyle anlamlı bir konuma sokan dokusu, her kültür bağlamında eş değer düzeylerde zengin anlamlar içermektedir. Bizim gibi kültürlerde ise, ev-evlenme-aile üçlüsünün kapsadığı anlam; idame edilecek sosyal birliktelik düşüncesinin fiziki koşullarını mekânsal çevrede uzun ömürlü olmasını öngörmektedir (Öncü, 2005: 91, Tekin, 1991). Ülkemizin farklı coğrafik bölgeleri üzerinde kültürel ve toplumsal değer kabulleri farklı düzeylerde toplumsal katmanların mekâna dair olan fikirleri etkilemektedir. Farklı yaklaşımlara karşın; “ev” olgusu kendi mahremiyeti içinde bir yaşam alanını öngörebilmektedir. Ev; aile bireylerinin kurulu çevresiyle birlikte yaşamlarını idame, anılarını, hüznlerini ve mutluluklarını yâd ettikleri bir dünyayı ifade etmektedir. Ancak evin tüketimle özdeşleşerek kentsel orta sınıf kültürünün ve yaşam tarzının en belirleyici ve ayırıştırıcı öğelerinden birisi hâline gelmesi, yakın zamanların bir ürünüdür.

Bireyin gündelik yaşamındaki alışkanlıklarını ve kabullerini yenilemesi, hem zamansal ve hem de mekânsal düzenlilikleri kapsamaktadır. Ancak bu tür olgulara ilişkin bilimsel kuramların çoğu, zamansal ve mekânsal içerimleri fazla açmadıklarından ötürü; bu içerimler “örtük” bir düzeyde kalmaktadır (Urry, 1999: 95). “Kültür ve yaşam kavramlar”ının gelişerek, yeniden organize olduğu; birbirinden farklı kültür ve yaşam dinamiklerinin kendilerine uygun alanlar yaratmış olduklarıyla ilintilidir. Dolayısıyla, yeni bir yerleşim bölgesinde donatılan insan unsurunun kökeni; geçmiş uygarlıklara dayanılarak ortaya çıkan yalın bir yaşam iradesi ve buna bağlı değerlerin egemen kılındığı sosyal bir çevredir (Tansuğ, 1991: 762). Birbirlerinin kültürel ve toplumsal değerleri üzerinde uygarlıkların tezahür ettiği Mezopotamya Bölgesi düşünce derinliğinin tarihsel birikimi; çevreye yansıtılarak, anıtsal ve sivil mimari örneklerinin verildiği bir bölge olmuştur. Bölgede birbirlerinin izlerini takip ederek, yaşam alanlarını geleceğe aktarabilmiş uygarlıklar; kendilerinden önce olanların değerlerine ekledikleri özgün katkılarla geleceğe referans olmuşlardır. Uygarlıkların yarattıkları bu çevrelerde, ev mimarisinin özgün oluşumları farklı düşünceler potasında filtre edilerek, ortaya çıkarılan ürün insan kaynağının sahip olduğu doğru kabullere borçludur.

2. Güneydoğu Anadolu Bölgesi

Güneydoğu Anadolu Bölgesi; Türkiye’deki bölgeler arasında doğal kaynak ve nüfus potansiyeli açısından oldukça önemli bir kalkınma gücüne sahiptir. Var olan bu birikime rağmen, bölge; sosyo-kültürel, kentsel ve ekonomik potansiyelleri bağlamında ülke gelişmesinin çok gerisindeki bir skala aralığında görülmektedir. Bölge kentlerinin yapısal nitelikleri tüm bileşenleriyle birlikte incelendiğinde, gelişme merkezleri ayırımında esas

olan coğrafi mekân olarak Diyarbakır, Gaziantep, Şanlıurfa ve son yıllarda da Mardin il merkezleri; kalkınma ve kentsel gelişme dinamikleri açısından birer yığılma merkezleri olarak gözükmektedir

Bölgede özellikle son 20 yıl içerisinde ortaya çıkan şiddet ve terör odaklı toplumsal olaylar nedeniyle; bölgenin kırsal yerleşimlerinden kent merkezlerine doğru yoğun bir göç olgusu yaşanmıştır. Sosyal disiplinlerinin öngörüsü dışında vuku bulan kırsal göç sarmalı, bölgenin önemli kent merkezlerinin sosyal yapı alışkanlıklarını derinden etkileyerek kentler üzerinde farklı yerleşim görüntülerinin (Bkz. Res.2; Res. 3) ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bölgenin önemli kentleri, tarihten süregelen potansiyelleri itibariyle hep geleneksel kentsel dokularıyla anılmışlardır. Kentlerin ontolojilerini var eden bu geleneksel tarihi doku alanları, göç sarmalıyla beraber çöküntü alanlarına dönüşmek zorunda kalmıştır. Tanımsız göçün meydana getirdiği toplumsal yapıdaki çözülüş; çevresel farklılaşma boyutunda mevcut konut alanlarını nitelik ve nicelik yönünde değişime zorlayarak, geleneksel konutun serencamının “bir yok oluş” olarak ortaya koymuştur.

Resim 2: Diyarbakır Tarihî Surları ve Gecekondu
[Diyarbakır, 2005: K. Sami]

Dicle ve Fırat gibi ırmakların suladığı verimli topraklar; bölgede dünyanın önemli uygarlıklarından biri olan Mezopotamya uygarlığının varlık nedeni olabilmiştir. Bu nehirlerin havzalarında toprakların ekilip biçilmesiyle, insanların buldukları çevreyi kullanıp değiştirmelerine hem olanak vermiş, hem de bu bölgede etkileri hala konuşulmakta olan

bir uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Tarihin akışkanlığı içinde farklı uygarlıklar Mezopotamya Bölgesi'nde yaşam alanı bularak etkilerini asırlarca sürdürebilmişlerdir. Bölgede kasabalar büyüyerek kentlere, kentler ise devletlere ve ülkelere dönüşebilmiştir.

Resim 3: Mardin Kent Dokusu İçinde Bir Sokak
[Mardin, 2006: K. Sami]

Mezopotamya uygarlığı içinde yerel kimliklerin kendi dinamikleri bağlamında yarattığı sivil ve anıtsal boyuttaki mimarlık kültürü; zamanın devingenliğiyle birlikte değişimi durduramamıştır. Bu uygarlığının yerleşimler üzerinde yarattığı geniş görüşlülük sade olmayı yeğlerken; inşa edilen konutlar basit ve tek bir ailenin barınabileceği yapılardı. Toplumsal yapının örgütlenme örgüsü; temelde eşitlikçi ve akrabalık bağlarına dayanırdı (Hawass, 2003: 21-22). M.Ö. 4 binin son çeyreğine doğru Mezopotamya'da ekonomik yapının gelişme şekli; tapınak yerleşimlerinin ortaya koyduğu örgü sistematığı altında, merkezileştirilmiş bir karakter göstermiştir. Bu yapılanma süreci, bölgede tarımsal ekonomide tüketilenden fazla ürünü elde edebilme becerileri gelişmiş ve artık ürün merkezi iktisadi düzen sayesinde değerlendirilerek, “ilk kentleşme” bu dönemde ortaya çıkmıştır. İlk kentlerin fiziki yapılanmalarıyla birlikte “din ve kültür” anlayışında yeni arayışlar ortaya çıkmıştır. Bu dönemde kentsel nitelikli yerleşimlerde

anıtsal yapılar yoğun bir şekilde inşa edilmiştir. Bu uygarlığın insanlık tarihi içinde bir dönüm noktası olarak görülen en önemli değerlerinden birisi de yazının ortaya çıkarılmış olmasıdır (Erkanal, 2007: 6-7).

El-Cezire; Fırat ve Dicle Nehirlerinin arası adeta bir ada (Cezire) teşkil ettiğinde, bu isim bölgeye İslam coğrafyacıları tarafından verilmiştir. Aynı bölge; klasik antik dönemde Mezopotamya diye ifade edilmiştir. İslam tarihçilerine ve Tevrat'a göre, Nuh'un gemisi bu bölgede toprağa oturmuş, yeryüzünde ilk kentler bu bölgede kurulmuştur (Ekinci; Kütük, 2007: 91-95). Mezopotamya Bölgesi'nin coğrafik sınırları içinde kalan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin büyükçe bir parçasının yerleşim dokularını belirleyen kentlerin morfolojik yapılarını analiz ettiğimizde; bu kentlerin topoğrafik düzene alabildiğince uyum sağlayabilmeleri tesadüfî bir sonucun tezahürü olarak görülmemelidir. Diyarbakır (Bkz. Resim 4), Mardin (Bkz. Resim:5), Şanlıurfa (Bkz. Resim 6) ve Gaziantep (Bkz. Resim 7) tarihi kent yerleşim alanlarının kentsel hâkimiyetini belirleyen topografya üzerinde inşa edilen "konut"ların meydana getirdiği fiziki düzen, kendi içinde bir düzenin yarattığı mahremiyeti ön planda tutarken; görsel kent peyzajını belirleyici bir doku simgesi olarak ön planda tutmuştur. Anadolu kentlerine dair batı kökenli gezginlerin farklı zamanlarda ortaya koydukları tasvir ve güncelerindeki yazıların birbirleriyle örtüşen fikirlerinin olduğunu çoğumuzun bildiği bir gerçektir. Bir İtalyan olan Edmondo de Amicis kentlerimizi tariflerken; "Kentın şeklide, gözün ve düşüncenin hemen her zaman dar bir çerçeveye hapsedilmiş gibi olduğu bizim şehirlerimizden çok daha fazla buna yardım eder; burada, göz ve zihin her an, hudutsuz ve latif uzaklıklara doğru kaçılacak bir yol bulur." der (Amicis, 1981:165).

Resim 4: Diyarbakir Suriçi Kent Dokusu [www.diyarbakir.gov.tr/21.03.2006]

2.1. Toplumsal Yapı Ve Mekânsal İlişki

İlkel toplumun bireyinden günümüz bireyinin, toplumsal yaşamı algılamada ortaya koyduğu kabuller; doğal çevreyle bir uyumu ön planda görerek, yapay çevresini şekillendiregelmiştir. Bu da; insanın doğasında var olan değişim güdüsünün toplumsal kabullerle uyum sağlayabilmesini bir gereklilik olarak görmesindedir. Değişim evrelerini iç içe yansımalar şeklinde yaşayan veya buna benzer yollar izleyen toplumlar; kendi buldukları düzeyin gücünü hep sorgulama gereğini his etmişlerdir. Her kültürel erk kendisini geliştirebilme adına, değişik kültürlerle zamanın olanakları dâhilinde, bir iletişim içinde olmayı hep yeğlemişlerdir (Sami, 1999, s: 80). Yapılı çevre ile fiziki coğrafya arasında yaratılan uyumlu bir birlikteliğin sonucu olarak ortaya çıkan geleneksel tarihi kentlerimizin iz düşümleri olan konutların sürekliliği; doğaya duyulan bir saygının parçası olarak algılanılmıştır (Ayvazoğlu, 1992: 770). Güneydoğu Anadolu Bölgesi kentlerinin mütevazı geleneksel konut dokuları; kibirden uzak bir sadeliğin yarattığı mekânın, insanın iç dünyasıyla sağladığı birliktelikten ötürü, mekânsal birimler arasında olası çelişkiler hep sınırlı bir düzeyde tutabilmiştir.

Resim 5: Mardin Kent Dokusu [Mardin, 2005: K. Sami]

Geleneksel kent mimarisinin konut doku örüntüleri; yerleşik kent dokularını oluşturan özgün birimler olarak, yaşam tarzının toplumsal etkinlikleri yönünden oldukça farklı bir yer edinmiştir. Bu bağlamın ötesinde, geleneksel konutlarda kullanılan malzeme ve uygulanan yapı teknikleri açısından, sivil mimarinin anıtsal örnekleriyle, halkın yaşadığı konutların inşa sistemi arasında bazen farklılıklar olabilmektedir. Ancak bu farklılıklara karşın; yapılanlar ortak bir inanç kültürünün ürünü olarak ortaya çıkmıştır (Tansuğ, 1991: 757). Mezopotamya uygarlığının kültürel geçmişi ve tarihsel birikimini, kentsel yerleşimleri üzerinde bir sonuç olarak taşıyan Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa ve Gaziantep birer kent örnekleridir. Yukarıda ifade edilen yaklaşımlara tezat bir yaklaşımla yeni yerleşim alanları kurgulanmakta ve inşa edilen mekânlar; insanların dingin ve durağan dünyalarını ezen ve kendi aralarındaki toplumsal iletişim bağlarını koparan bir dünyanın nimetleri olarak pazarlanmaktadır. Toplumun tarihsel bir geçmişe dayalı kökleri budanarak, elit ve meta gücüne dayalı yeni yerleşim alanları; toplumu kendi içinde parçalı bir yapıya dönüştürmüştür. Toplumsal katmanlar arasında maddi güce dayalı dışlanmayı ön gören bu anlayış; ülkemizin her yerinde olduğu gibi;

geçmişte hiçbir zaman var olmamış insani değerleri ezen mekânlar bu bölgede oluşturulmaktadır.

Resim 6: Urfa Geleneksel Konut Dokusunda Bir Evin Ön Cephesi

Son yıllarda, ülkemizin önemli batı kentlerinde gelir düzeyleri yüksek kesimin bildikleri, yaşadıkları kenti; küresel tüketim kültürünün merceğinden yeniden keşfetmeleri büyük bir buluşmuş gibi takdim edilmektedir (Öncü, 2005; 86). Güneydoğu Anadolu Bölgesi kentlerinin toplumsal yapısına hâkim geleneksel anlayışı; mekânsal, kültürel ve ekonomik yapı yönünden analiz etmeden, yukarıda ifade edilen fikirler bağlamında, mekânsal tecridi öngören yerleşim alanlarının tanzim

edilmesini mutluluğa giden bir yol olarak gösterilmesi, vahim bir sonuçtur. Mevcut tarihi kentsel konut yerleşim dokularının hangi kültür ve hangi toplumsal alışkanlık birikiminden geldiğini anlamadan, geçmişten kopma refaha giden bir yol olarak gösterilmektedir. Le Corbusier'in *The City of Tomorrow* (1929) adlı kitabında dile getirdiği şu cümle dikkat çekicidir: "İstanbul'da veciz bir doku görülür. Bütün fanilerin(ölümlülerin) evleri ahşap ve Allah'ın evleri ise taşandır" diye belirtmektedir (Kortan, 1983: 79). Le Corbusier'in İstanbul'da ahşap malzemelerle inşa edilmiş olan konutları böyle tariflerken; Güneydoğu Anadolu Bölgesi kentlerinde, konutlar; dini ve anıtsal yapılar gibi uzun ömürlü sağlam malzemelerden (taş) yapılmıştır.

Resim 7: Kale Civarında Tarihi Bir Sokak [Gaziantep, 2007: K. Sami]

Belirli bir yerdeki veya bölgedeki toplumsal örüntülerin açıklanması oldukça basit bir şekilde tarif edilebilir. Belli bir yerelliği tanımlayan toplumsal ilişkilerin açıklanmasını yapmak, bu nedenle kolay görünmektedir (Urry, 1999: 93). Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin sosyo-kültürel, toplumsal ve kentsel yerleşim doku bazında var olan geleneksel konutun serencamı; dışsal etmenler, özellikle uluslar arası ve ulusal değişim süreçleri ve içsel etmenler hangi gerekçeler bağlamında erkini ortaya koyduğunu bilmemiz, bize konutun serüvenini gösterecektir. Serüvenin süregelen boyutunu açıklamak veya ortaya bir manzume koyabilmek için; toplumsal ile mekân-zaman arasındaki ilişkilerin ve bunların mekânsal/zamansal olarak oluşturulma tarzlarının doğası; çeşitli biçimlerde toplum ve mekânın çözümlenmeleriyle ilişkili olan “yerellik kavramı”nın farklı anlamlar içerebileceğini anlamamız büyük önem taşır.

3. Sosyo-Kültürel Değişimin Kent ve Konut Yapılarına Yansıması

Türkiye coğrafik olarak farklı bölgelere ayrılmıştır. Bu fiziki ayrımın yanında; bölgelerin kendi aralarında sosyal, kültürel, ekonomik ve kentsel gelişmişlik düzeyleri açısından birbirine farklı sonuçlar ortaya koyabilmektedirler. Türkiye'nin kuzey bölgeleri ormanlık alanlarla kaplı olması yapı inşasında ahşabın öncelikli malzeme olarak kullanılmasını sağlamıştır. Sıcak ve kurak bir iklimin egemen olduğu Anadolu'nun değişik bölgelerinde de kerpiç yoğun olarak kullanılan malzemeler arasında yer almıştır. Güney'in dağlık bölgelerinde ise, ahşap ve taş malzemeleri karma olarak yapıda kullanılmıştır. Ülkemizde taş; yapılarda kullanılan geleneksel bir yapı malzemesidir. Taşın bugün yapı malzemesi olarak en yaygın olarak kullanıldığı yer Güneydoğu Anadolu (Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa ve Gaziantep) Bölgesi'ndedir. Sıcak bir bölge olma karakterini gösteren yerleşimlerde yaşamlarını idame eden insanlar; günlük yaşam aktiviteleri içinde edindikleri bilgilerle ve sosyal ilişkilerde buldukları gruplar nezdinde edindikleri deneyimler sonucu inşa edilmiş mekânlara, zaman içinde farklı birimler eklemeyi öğrenebilmişlerdir. Kullanıcılar; iklimin yaşam alışkanlıklarına getirdiği kısıtlamalardan ötürü fiziki rahatlığı sağlamak için açık mekânlara (Avlu, Eyvan, Veranda) farklı sosyal anlamlar yüklemeyi zamanla başarabilmişlerdir.

Yaşam alanları kapsamında yerleşimlere açılan yerler, toplumsal değerleri yansıtan örüntüler; kendi değer kabullerinden hareketle farklı sonuçlara ulaşabilmeleri çelişkili bir sonuç olarak algılanılmamalıdır. Bir kabul kümesi içinde ortaya çıkmış bu değerler; o toplumsal grubun kültür ve

inanç birikimlerinin filtre edilmiş bir sonucunu yansıtmaktadır. Bu değerler; zaman boyutu içinde o bölgenin koşullarına göre mimari ürünler ortaya koyabilmektedir. Yerleşimlerin şekillenmesini sağlayan konut dokularının uzamda yer edinebilmesi veya gelecek nesillere aktarılabilmesi; kültürel kimliğin temsiliyeti açısından büyük bir değer taşımaktadır. Mekânsal doku kurgularının yarattığı düzen ve kültürel kimliklerin dışı vurumunu sağlayan konutlar; zaman skalası içerisinde kendi aidiyetini oluştururken, değişime uğraması bazen kaçınılmaz olabilmektedir. Güncel dünyanın değerlerini kabul gören bir pota içerisinde muhafaza etmenin temel unsurlarından biriside; kültürel kimliği ifade eden geleneksel konut dokularının günümüz dünyası içinde ne kadar kullanıldığıyla orantılıdır.

Toplumlar sürdürülebilirliklerini sağlamada ortaya koydukları kültürel birikimler, var ettikleri gereçler ve yaşam alanlarını sarmalayan çevre; onların ortak olarak kabul ettikleri bir dilin tezahürüdür. Toplumsal yaşam çevreleri uzamında, birbirlerine eklemeli bir düzende ortaya koydukları değerler zamanla bütüncül bir anlam kazanmaktadır (Aytuğ, Eryurtlu, 1999; 59). Dünyada hızla gelişmekte olan iletişim sayesinde; ülkeler, bölgeler ve kentler giderek daha fazla birbirlerine bağlanmaktadır. Dünyayı egemenliği altına alan iletişim sisteminin kolaylaştırdığı küresel söylem; birbirinde farklı yerlerde dolaşımı arttıkça “öteki”, karmaşık yollarla benlikle giderek daha çok özdeşleşiyor. “Öteki” ile “ben” arasındaki bağlantı ve gerilim, kimliklerin zaman içinde nasıl oluşup değiştiğini, öteki’nin aynı anda nasıl hem arzulanır hem de ürkütücü olduğunu anlamak açısından kritik önem taşımaktadır (Gannam, 2005: 173). Konut mimarisinin oluşumunda bölgesel ya da farklı belirleyici etkenler arasında bir uyum, bir sentez sağlanarak özgün tipolojilere ulaşıldığı gibi, grup içindeki bireyin yaşam tarzını belirleyen etkenlerin egemen bir yaşam tarzı geleneğiyle özümsemesi de mekânsal birlikteliği sağlamada arzulanan başarıyı hedeflemektedir. Çünkü işlevleri arasında paralel birlikteliği temsil eden mekânların bir araya getirilerek bir temsiliyeti sağlayan “konut”; kapsadığı anlam itibariyle toplumsal bir kümeyi temsil eden aile bireylerini doğadan korumak, sosyal topluluklar arasında katmanlar oluşturarak birbirlerinden ayrı grup dengeleri sağlamaktadır.

Kırsal göçün bölge kentlerinin öbeklerinde ortaya çıkardığı gayri insani koşullar; kentlerin yerleşim katmanlarının kırılğan olan kültürel dokusunu olumsuz bir şekilde etkileyerek, yaşanagelen tarifsiz değişimlerin önünü açmıştır. Bu değişimlerin olumsuz etkileri; toplumsal geçmişlerinin ne olduğunu iyi tahlil edemeyen ve bu değişimlerle zeminsiz olarak tanışan

yerel boyuttaki kültürler; zamanın uzamı içerisinde ontolojik değerlerini yitirmeyle yüz yüze kalarak, yok olma sürecine girmişlerdir (Sami, 1999: 374). Uygarlıkların doğal bir yaşam alışkanlığından hareketle var ettikleri değerler; mimarlık bilgi kuramı içerisinde iddialara, isimlere, anılara, umutlara, teolojik vurgulara ve insan sevincinin suretlerinde yansıtıldığı mekânların fiziki görüntüleri üzerinde yaşamı mekânla paylaşılır hale getirmişlerdir (Glassie, 2005: 232). İnsanoğlunun yaratılışından günümüze değin şekillendirmeye çalıştığı fiziki çevre; tinsel kabullerin kültürel kuram içinde değer bulduğu oranda anlam kazanmaktadır. Bu bağlamdan hareketle kültür olgusu gündelik yaşamın inanç, ahlak veya yaşam değerlerinden ortaya çıkararak mekâna ve onun kurgusuna yansımıştır (Sami, 1999: 379). Kültürel üretim aygıtlarının dünyada olduğu gibi ülkemizde de iktisadi piyasa koşullarına bağımlı olduğu bir ortamda, yerel kültürlerin özgün dinamikleri ve çeşitliliği piyasa mantığının rekabet koşulları altında eriyip gitmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölge halkının içe kapanık sosyal görünümü; bölgeye hâkim olan feodal erkin sosyal ilişkilere yansıyan şekliyle mekânsal kurgular ortaya çıkabilmektedir. Piyasa koşullarının dinamik örgüsü halkın kültürel alışkanlıklarıyla çelişmesi kent üzerinde hâkimiyeti öngören yeni yerleşim alanları üzerinde hemen kendini gösterebilmiştir. Mütevazı bir yaşam tarzının kabulleriyle kendi değerlerini ortaya koyan geleneksel konut dokularına inat; yerel malzemeden yabancı malzemeye geçiş doğadan etkin bir biçimde yararlanma bakımından bir kayıba ve aynı zamanda da güzellikten feragat etmeye sebep olmuştur (Glassie, 2006: 164).

4. Geleneksel Konut ve Değişen Mekânsal Ortam

Anadolu kentleri; hiçbir zaman insanın doğasına, geleneksel kabullerine ve yaşam alışkanlıklarına yakışmayacak koşullar taşıyan yerleşim alanlarının olmadığı ve toplumsal yapı bazında tezatlarının minimize edildiği, yerleşim dokularının varlığı hep ön planda olmuştur (Eldem, 1987: 262). Anadolu kentlerinin ontolojisini belirleyen değerlerin Güneydoğu Anadolu Bölge'sinin tarihi kentlerinin geleneksel dokularının belirlenmesinde rol aldığı muhakkaktır. Bu kentlerin kentsel dokularını belirleyen mahalle olgusu; büyük oranda sosyal ve ekonomik dayanışma ihtiyacı altında şekillenmiştir. Mahallenin zengin kesimi tarafından devamlı kollanılan yoksullar, bir nebze de olsa yaşamlarını belli bir oranda da olsa idame edebilme fırsatını elde edebiliyorlardı (Ayvazoğlu, 1992: 776). Geleneksel ve tarihi konut dokularına hep kültürel bir aidiyet yüklenirken, fiziksel mevcudiyetleri toplam değerlerinin tezahürü olarak görülmektedir.

Bu nedenle; kültürel anlamlar itibariyle yerleşim dokularını anlamlandıran konutların fiziksel varlığından çıkarmaya yönelik araştırma çabaları, pratiği de uyarlanabilen bilimsel yaklaşımlar olmaları yönünden oldukça ileri bir süreci temsil etmektedir (Tansuğ, 1992: 758). İnsan ve mekân odaklı araştırmaların hedef objesi olan “geleneksel konut” her toplum düzeyinde güncelliğini korumaktadır. Ancak ülkemizde geleneksel konut dokularının taşıdığı fiziki ve kültürel anlamın mimari disiplini içindeki yaklaşımı; etnik veya ulusal olması açısından değerlendirilmeler belirgin bir sonuca varmış değildir. Çünkü Anadolu coğrafyasının birbirinden farklı uygarlıkların yüz yıllardır ortaya koyduğu düşüncelerin sonucu olarak, mimari ürünler aidiyet ifade eden kimliklerine kavuşabilmişlerdir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde kentlerin tarihsel kent dokularını tanımlayan konut yerleşim alan dokuları “konut”la tanımlı bir hale gelmiştir. Bu bölgedeki tarihi konutlar kalıplaşmış bir yaşam biçiminin katı bir tezahürü olmanın ötesinde; değişen, yenilenen bir hayatliyetin geleneksel dışı vurumudur.

İnsanların toplumsal yaşamlarına yön veren ve kendi içinde kurallar manzumesini oluşturan semavi ve diğer dinlerin mekânın şekillenmesini yönlendiren yönleri olabilmektedir. Semavi dinlerin sonuncusu olan İslam dininin geleneksel yapısından dolayı; tarihi kentlerin dokusunu belirleyen geleneksel konutlarda haremlik (özel) ve selamlık (genel) bölümleri çoğunlukla mevcut olabilmektedir. Evin hanımları haremlik bölümünde yer alırlar. Konutun yerleşim konumuna göre bu bölüme sokak avlusunda gerilir. Bayanların gündelik işlerini yaptıkları mekânsal birimler (mutfak, çamaşırhane vs.) harem bölümünün olduğu tarafta yer alır ve avluya bakan bir eyvan şeklinde konumlandırılır (Sami, 1999: 378). Kentsel dokuda mekânsal ilişkilerin önemi; söz konusu toplumsal nesnelere özel eğilimlerine bağlıdır. Böylelikle mekânsal ilişki genel bir yargıyla sınırlandırılmaz; sadece söz konusu toplumsal nesnelere belirli ayırt edici özellikler ya da güçler taşımaları nedeniyle etkide bulunur. Yalın mekân yoktur, sadece farklı türden mekânlar, mekânsal ilişkiler veya mekânsallaşmalar vardır (Uryy, 1999: 97).

İnsanlar; geleneksel yerleşimler bağlamında, konut dokularını belirleyen düşüncenin odağında bir rant kaygısı olmadan toplumsal değer kabullerinin yarattığı bir kabul manzumesi etrafında kenetlenerek çevreye, doğaya duyarlı ve saygılı olarak yaşamlarını idame edebilecekleri konutlar inşa edebilmeyi; huzurlu bir dünyada yaşamanın gereği olarak seçmişlerdir (Sami, 1999: 379). Anadolu kentlerinin ontolojisini ortaya koyan düşünce; “Türk kentinin adsız kahramanı ev” (Kuban, 1982: 164) ifadesinde kendini

daha açık bir şekilde tanımlamaktadır. Günümüz mekânsal yerleşim alanları içinde belirleyici olan “ev” olgusunun değişken kültür döngüsünde barındırdığı tanımsızlık; “evi”in kentsel orta sınıf kültürünün odak noktası olması değil, idealinizdeki ev kurgusunun küreselleşme ile beraber, tarihselliğinden arınıp, belli bir zaman ve mekâna ait olmayan evrensel bir doğruya(mitolojiye) dönüşmesidir (Öncü, 2005: 92). Buna karşın; insani ilişkilerin toplumsal boyutta ortaya koyduğu ilkelerden hareketle yerel kimliklerin mekâna veya bir kabul olarak benimsedikleri simgeler; birçok söylemle inşa edilir, birbirine karşıt, ama aynı ölçüde çekici duygularla ve arzuyu oluşturulur (Hall, 1991: 49). İnsanlar; mekânlarına, zamanın değişime maruz kalan döngüsü içinde ortaya çıkan bağlamla birlikte çeşitli anlamlar yüklerler. Coğrafi mekân olgusu; yerel kimliğin tanımlanmasında bazen belirleyici rol oynayabilmektedir. Bu farklı bağlamların ortak noktası, bize benzeyenleri dâhil eden ve bizim gibi olmayanları dışlayan bir dizi sosyal ilişki ve kimliktir.

5. Sonuç

Güneydoğu Anadolu Bölgesi; farklı uygarlıkların hayat bulduğu ve birbirinden farklı onlarca medeniyetin geliştiği bir bölge olarak tarihte yer almaktadır. Bölgenin önemli tarihi kentlerinde olan Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa ve Gaziantep; mimari dokularıyla tarihi kimliklerin aidiyetlerini günümüze kadar taşıyan önemli kentsel yerleşimleri temsil etmektedir. Ancak bölgede son yıllarda yaşagelen toplumsal olaylarla birlikte ortaya çıkan bölgesel iç göç; tarihî kentlerin yerleşim dokularını tahrip etmiştir. Kentlerin öbeklerine gelmek zorunda kalan binlerce kırsal kökenli insanlar; kentlerin kültürel ve fiziki koşullarına tezat bir yaşamı benimseyerek, mekânların suretlerinde tahribatın yolunu açmıştır. Bölge kentlerinin eski tarihî kent imgeleri, konut yerleşim dokuları, kültürel inanç ve yaşam değerleri, kentlerin göçle gelen yeni sakinleri tarafından anlamları bilinmediği gibi; kentlerde yeni konut sorunlarını farklı boyutlarda ortaya çıkmasının yolunu açmışlardır. Bölgenin kentsel yerleşimlerinin çeperlerinde ve tarihî kentsel dokuları üzerinde emri vaki olarak baş gösteren yasal olmayan veya çaresizlikten ortaya çıkan yapılaşmalar; kentlerin kimliksel değerlerini niteliksizleştirmiştir.

Bölge kentlerinin ontolojisini oluşturan geleneksel konut örüntüleri; bugünün yapay değerlendirmeleri içinde yeni tanımını bulmakta zorluk çekmektedir. Bölge kentleri ve onu var eden bileşenleri birçok belirsizlik ve çözümü zor olabilecek sorunlarla yüz yüzedir. Bu sorunların sarmalını oluşturan içerikte; çevresel verilerden kopukluk, geleneksel değerlerden

kaçış belirleyici bir hal almaktadır. Bu sorunların zaman uzamı içerisinde, mekân-insan ve kent-insan uyumsuzluğunu yaratmaktadır.

Bölgede her kentin tarihselliği, özgün sosyal yapısı ve kültürel dokusu farklı zaman dilimlerinde, farklı biçimlerde yaşanan ve sonuçlanan süreçler; toplumsal bir yaşam biçiminin mekânsal düşünceye sirayet eden bir yönü teşkil etmektedir. Kentlerin yapıları bu düşünce bağlamında şekil alırken; bireyler, yerleşim alanlarının dokusunu belirleyen konut (ev) birimlerinin suretlerinde maddi ve manevi dünyalarının parçalarını kendi içlerinde görebiliyordu. Bölgenin eski yerleşim konut alanlarında, otantik köklü semtlerinde, insanlar birbirlerinden dar sokaklarda ayrılan evlerde iç içe oturlurken ve aralarında sıkı komşuluk ilişkileri vardı. Eski mekânları; dayanışma içinde oldukları ve hüznü ve sevinçleri birlikte paylaştıkları bir yer olarak anıyorlar. Bir yerleşim bölgesinde kök salmanın sayesinde, güçlü bir destek ağı, yakın ilişkiler, emniyet ve güven duygusu oluşmuştu.

Günümüzün çağdaş yaşamına atfedilen bir yaklaşımla; toplumsal yaşamın değişme koşulları, modern fakat düzensiz bir kentsel oluşum içinde, konut sorunlarıyla birlikte gelen sosyal-ekonomik olumsuzluklarla ilintilidir. Yaşam tarzına ait kültür gelenekleri, tarihsel bir evrim çizgisini izlemek zorunda olduğuna göre, konut mimarisi ve buna bağlı değer ölçütlerinin çağdaş dönemler içine nasıl uzanmakta olduğu doğru bir öngörünün sonucu olarak algılanılmalıdır. Son yıllarda geçmişe duyulan bir özlemin, popüler bir yaklaşımın tezahürü olarak; eskiden kalma konut mimarisinin özgün nitelikleriyle korunmak istenmesi salt maddi ve biçimsel bir değer yaratmaktan öte bir anlam ifade etmemektedir. Geçmişin değerlerine yaklaşım; geçmişe duyulan özlemin tatmini, sembolik düzeyde belli yapıların korunması olarak ortaya çıkmamalıdır. Koruma ve onarma çabalarına bağlı bulunan bu olgu; geleneksel bir yaşam ve kültür ruhunun çağdaş gerçeklerle yüzleşebileceği bir sonuç olarak var olmalıdır.

1950'li yıllarda başlayan kentleşme hareketi tüm ülkeyi etkilediği gibi, bölgenin önemli kentlerini de birer cazibe merkezi haline getirmiştir. Kırsal kökenli göçün olumsuz etkileri yıllar sonra yarattığı çelişkilerle ortaya çıkarken, kentlerde başka sosyal sorunların ortaya çıkmasını da getirmiştir. Özellikle bölgede 1980'li yıllardan itibaren ortaya çıkan terör; bölge kentlerinin çehresini ters yüz ederken, tarihi kentsel yerleşim alanlarının fiziki dokusunu değiştirdiği gibi geleneksel kent anlayışını yok etmiştir. Bu tarihi kentler kırsal göçe ev sahipliği yaparken, kentlerin üst ve orta sınıfları kendilerine yeni yerleşim alanları inşa etmenin çabası içindeler. Kentlerin merkezilerinden kaçan üst ve orta sınıfların yeni yerleşimleri; kendi içinde

homojen, öteki çevrelere karşı steril; ama birbirinden keskin farklarla ayrışan yaşam biçimlerine dönüşmüşlerdir. Bölge kentleri bağlamında; kentlerin yapısına egemen olan toplumsal ve kültürel çeşitlilik zamanla ötekileşmeye dönüşmek zorunda bırakılmıştır.

KAYNAKÇA

Amicis, E. De.; (1981), **İstanbul**, Beynun Akyavaş (çev), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Aytuğ, A., Eryurtlu, N.F.; (1996), “Geleneksel Konut Stokunun Sosyo-Kültürel ve İşlevsel Süreklilik Bağlamında Değerlendirilmesi”, **Çağlar Boyunca Anadolu’da Yerleşim ve Konut, Uluslararası Sempozyum Bildiriler Kitabı**, 5-7 Haziran 1996. İstanbul: Ege Yayınları: 59-62.

Ayvazoğlu, B., (1992), “İnsan, Ev, Çevre”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, No: 71, Cilt 2: 770-785.

Ekinci, A., Küttük, A.; (2007), “İki Mekan Bir İsim: Nusaybin veya Nusaybin İle İlgili Kaynaklarda Geçen Bir Hatanın Tashihi”. Özçoşar (Ed.) **Makalelerle Mardin, I. Tarih-Coğrafya**. İbrahim Mardin İhtisas Kütüphanesi Yayın No:7, İstanbul, s:91-101.

Eldem, S. H., (1987), **Türk Evi**, III, TAÇ Vakfı Yayınları, İstanbul.

Erkanal, H., (2007), “Mezopotamya’ya Açılan Kapı: Nusaybin”. İbrahim Özçoşar (Ed.) **Makalelerle Mardin, I. Tarih-Coğrafya**; Mardin İhtisas Kütüphanesi Yayın No:7, İstanbul, s.1-16.

Gannam, F., (2005), “Küreseli Yeniden Tahayyül Etmek: Kahire’de Yeniden İskan ve Yerel Kimlikler”, Ayşe Öncü-Petra Weyland (eds.) **Mekân, Kültür, İktidar: Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler**. İstanbul: İletişim Yayınları: 165-191.

Glassie, H., (2005), “Halk Mimarisi Hakkında II”, **Milli Folklor**, Yıl: 17, Sayı: 68:232-234.

Glassie, H., (2006), “Halk Mimarisi Hakkında III”, **Milli Folklor**, Yıl: 18, Sayı: 69:164-168.

Hall, S.; (1999, “Old and New Identities, Old and New Ethnicities”, in A. D. King (ed.) **Culture, Globalization and the World System**. Suny, Binghampton.

Hawass, Z., (2003), “Yükseliş ve Çöküş: Yazısız Zamanlardan Yazılı Zamanlara”, **Ortadoğu’da Tarih ve İnanç**. Washington, D. C: National Geographic Society.

Kortan, E., (1983), **Le Corbusier Gözüyle Türk Mimarlık ve Şehirciliği**. Ankara: ODTÜ Yayınları.

Kuban, D., (1982), “Anadolu Kentlerinin Tarihsel Gelişimi Üzerine Gözlemler”. İstanbul, Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler:164.

Öncü, A., (2005), “İdealinizdeki Ev” Mitolojisi: Kültürel Sınırları Aşarak İstanbul’a Ulaştı”. Ayşe Öncü-Petra Weyland (eds.) **Mekân, Kültür, İktidar: Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler**. İstanbul: İletişim Yayınları: 85-103.

Sami, K., (1996), “İnsan ve Mekan Bağlamında Tarihi Diyarbakır Evleri”; **Çağlar Boyunca Anadolu’da Yerleşim ve Konut, Uluslararası Sempozyum Bildiriler Kitabı**. 5-7 Haziran 1996, İstanbul: Ege Yayınları: 373-382.

Sami, K., (1999), **Güneydoğu Anadolu Projesi’nin (GAP) Uygulanmasıyla Diyarbakır’da Ortaya Çıkacak Konut Gereksinmesi İçin Tasarım Kriterlerinin Belirlenmesi**, Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası (DTSO), Yayın No: 7.

Tansuğ, S., (1992), “Türk Ev Mimarisinin Değişme ve Gelişme Çizgisi”. **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları No: 71, Cilt 2:756-769.

Tekin, Ş., (1999), “Ev ve Bark Nedir?”, **Tarih ve Toplum Dergisi**.

Urry, J., (1999), **Mekanları Tüketmek**. Rahmi G. Öğdül (çeviren), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.